

Jurriaan Andriessen, Wandbehangsel met arcadisch landschap, 1771

Een Amsterdamse Zaal met wandschilderingen van Jurriaan Andriessen

door TH. H. LUNSINGH SCHEURLEER

De tijd, waarin het geschilderde behangsel nog tot de schier vanzelfsprekende uitrusting van de ontvangzaal in de huizen onzer gegoede burgerij behoorde, ligt meer dan een eeuw achter ons. Jacquard's uitvinding van het machinaal vervaardigde, bedrukte behangselpapier bood zoveel goedkopere mogelijkheden, dat deze nieuwe werkwijze spoedig algemeen toepassing vond, en er voor de eens zo bloeiende broederschap der behangsel schilders geen emplot meer was. Reeds in Beets' studentenjaren beleven wij de nadagen van de behangsel schildering. De oude Heer Stastok zetelt nog, niet zonder trots, in zijn beschilderde zaal. Maar deze oom van Hildebrand was dan ook, evenals zijn huis, 'van een vroeger eeuw'. Zijn behangsel was beschilderd 'met niet onaardige bergachtige landschappen, met op- en ondergaande zonnen, zandwegen met diepe sporen en waterplassen met riet en zwanen.' Het geheel was gestoffeerd met velerlei figuren en bij wijze van uiterste concessie aan de moderne tijd had Stastok door 'een geestig schilder' hun kleding overeenkomstig de mode van de tijd laten bijwerken. De driekante hoeden waren door die van het nieuwste model vervangen. De pruiken waren weggeschilderd; de pantalons werden van souspieds voorzien, de dames hadden hun décolté vervangen door 'hoge japonnen met stukken, wijde mouwen en lange lijven'.

Het is zeer de vraag, of Stastok, indien hij al de wens had gehad een geheel nieuw behangsel te laten aanbrengen, er in geslaagd zou zijn, een schilder, geschoold voor dit werk, te vinden. De nieuwe generatie kon het zeker even goed en in ieder geval veel goedkoper met papier af en de belangstelling van de schilders richtte zich naar andere genres. Wel hield men in de meeste oude huizen, zolang de sociale constellatie nog van dien aard was, dat ontvangsten in een fraai versierde zaal tot de goede toon behoorden, deze ruimten in ere. Sinds het einde der vorige eeuw echter voelde de welvarende burgerij zich steeds minder aangetrokken tot de statige, oude behuizingen. Een deugdelijk, nu eenmaal noodzakelijk onderhoud, werd gaandeweg bezwaarlijker. Dit alles bevorderde de trek uit de oude stadscentra naar nieuw gebouwde buitenwijken of naar de voorsteden. De vrijkomende huizen werden door kantoren ingenomen en wat er van de oorspronkelijke inrichting over bleef, laat zich gemakkelijk denken. In het gunstigste geval kon de 'zaal' voor vergaderzaal dienst doen en menigmaal wisten op deze wijze piëteitsvolle directies architectonisch waardevolle ruimten harmonisch aan de gewijzigde bestemming aan te passen en zodoende voor het nageslacht te bewaren. Maar veel talrijker zijn de gevallen, waar een dergelijke oplossing niet mogelijk was, of althans niet nagestreefd werd. Slopen was dan het parool. De reeks van geschilderde behangsel, die hierbij ten gronde ging is betreurenswaardig, zij geeft geen verheffend beeld van onze zorg voor wat eenmaal de woningen onzer voorouders sierde. Amsterdam, maar de hoofdstad niet alleen, ook andere Hollandse steden als Den Haag, Leiden, Haarlem en Dordrecht werden zo in enige decennien van hun luister van enige eeuwen beroofd¹. Mevrouw Jonas van 's Heer Arendskerke geb. Lefèvre de Montigny moet dit verval voor ogen hebben gestaan, toen zij de zich in haar huis aan de Herengracht 524 te Amsterdam bevindende

Interieur Herengracht 524, Amsterdam

zaal met wandschilderingen van Jurriaan Andriessen, met schoorsteen en betimmering, aan het Rijksmuseum legateerde. Door een overeenkomst met de na de dood van de erflaatster in dit pand gevestigde 'Fundatie van den Santheuvel Sobbe', bleek het mogelijk de zaal in zijn gave toestand als Rijkseigendom ter plaatse te laten, waardoor voorkomen kon worden, dat de betimmering van een verplaatsing naar de museumzalen te lijden zou hebben. Tevens werd bereikt, dat het vertrek voor alle belangstellenden op aanvraag te bezichtigen zou zijn.

Het huis Herengracht 524² werd gebouwd op een erf, dat op 20 Mei 1666 aan de koopman Gilbert de Flines werd uitgegeven. Na zijn dood vererfde het huis aan zijn zoon Philips, die het op 10 Juni 1692 met de daarachter gelegen stal en koetshuis verkocht aan Thomas Boddens, gehuwd met Joanna van Ghesel, eerder echtgenote van Geldolph Kick. Deze Joanna van Ghesel huwde daarna nog driemaal en daar zij kinderloos overleed ging het huis in eigendom over aan haar laatste echtgenoot, Mr. Gerbrand Claas du Fay (1689-1757). Vervolgens werd het geërfd door de kleinzoon van diens broeder, de koopman Joan van der Voort, die, naar Joan Bicker Raye in zijn dagboek schrijft, tot grote verwondering van velen op 12 October 1768 zijn betalingen had gestaakt 'hebbende met zijn vrouutie Juffrouw de Wilt, toen bij korte jaaren geleede troude, omtrent vier tonne goeds bij elkander gebracht. Hij maakte considerabele depanse in allen dingen en had wel twintig paarden op stal'. Tegen

Interieur Herengracht 524, Amsterdam

deze 'depanse' was zelfs dit vermogen blijkbaar niet opgewassen en hij was dan ook genoodzaakt zijn huis aan de Herengracht te verkopen. Koper was ditmaal Jacob van Ghesel (1732-1792), die het huis met koetshuis op 26 Januari 1769 voor f 71 500,— verwierf. Deze Jacob van Ghesel deed het huis aanmerkelijk verfraaien en hij was het die onze zaal deed inrichten en Jurriaan Andriessen de opdracht verstrekte deze met geschilderde behangsels te versieren. Na de dood van zijn weduwe in 1797 kwam het huis aan een neef, Mr. Jan van Ghesel, die het echter reeds het volgende jaar in openbare veiling van de hand deed. Het pand kwam nu in het bezit van Abraham Bredius in wiens geslacht het ruim een eeuw bleef. Zijn nazaat en naamgenoot, de bekende Nederlandse kunsthistoricus Dr. Abraham Bredius, die het in 1894 erfde, verhuurde het aanvankelijk aan Cornelia Willink en daarna aan P. J. J. Jonas van 's Heer Arendskerke, die het op 31 December 1926 kocht. Van diens weduwe verkreeg het Rijksmuseum in 1949 de zaal in eigendom. Zo kon, dank zij deze milde beschikking, ook het fraaiste vertrek in Bredius' Amsterdamse woning voor verdere ondergang behoed worden.

De beschilderde zaal in het huis Herengracht 524 bevindt zich in het achterhuis op de 1ste verdieping. Het ruime vertrek heeft aan de korte zijde twee ramen, die op de achter het huis gelegen tuin uitzien. De wanden vertonen een rondom gaande lambrizing, waarboven vakken met wandschilderingen. Het stucplafond is voor-

Jurriaan Andriessen, Het offer aan Ceres

wierf, heeft kennelijk niet getalmd met de verfraaiing van zijn pas verworven bezit en het pleit voor zijn goede smaak, dat hij, als een der eersten, de toenmaals nog jeugdige Andriessen een zo belangrijke opdracht verstrekke.

Jurriaan Andriessen³ werd in 1742 te Amsterdam geboren. Op 18-jarige leeftijd als leerling bij de Amsterdamse tekenacademie ingeschreven, weet hij in 1766 de hoogste onderscheiding deelachtig te worden. In hetzelfde jaar wordt hij lid van het St. Lucasgilde. Intussen had hij zich met de behangselchilders J. van Dregt en Isaac Schmidt in het vak waarin hij zijn naam zou maken bekwaamd en toen hij dan ook het jaar daarop van David van Lennep, die hem in de middenzaal van het Huis te Manpad bij Haarlem enige schilderijen deed aanbrenge, zijn eerste grote opdracht kreeg, bleek hij volkomen tegen zijn taak opgewassen. Deze grote doeken vertonen stylistisch veel verwantschap met die in onze zaal, die slechts vier jaar later ontstaan zijn; beide bepalen in feite reeds de stijl, die Andriessen's oeuvre als behangselchilder in de komende decenniën karakteristiek is. De jaren waarin Andriessen zijn werkzaamheid begint zijn tevens die van de algemene herleving van de belangstelling voor de klassieke oudheid. Ook onze schilder heeft zich aan deze steeds weer opnieuw wellende bron gelaafd. Hij sluit hierbij aan bij zijn voorgangers uit de 2de helft der XVIIe eeuw, de Mouchérons, die landschappen met classisistische staffage als hoofdthema van hun compositie verwerkten. Maar Andriessen

zien van een met rocaillmotieven versierde koof, die bij de betimmering aansluit. In het midden van de lange wand is de schoorsteen geplaatst, met wit marmere mantel en boezem, waarop een grote spiegel bevestigd is; aan de korte wand tegenover de ramen bevinden zich twee deuren met geschilderde dessus de porte. Deze dessus de porte zijn evenals de wandschilderingen door geprofileerde lijsten omrand, met op de hoeken gestoken rocaillmotieven en bloemslingers, bovenaan met een breede strik samengebonden. Tussen de beide ramen is een op overeenkomstige wijze versierde penanttafel met hoge spiegel geplaatst. Van de wandschilderingen bevinden er zich twee ter weerszijden van de schoorsteen, drie aan de wand hier tegenover; drie andere, waarvan twee smalle, aan de wand waarin de beide deuren. Ter weerszijden van de ramen ten slotte zijn twee schilderijen in grisaille, die aan strikken opgehangen trophèen te zien geven, aangebracht. Het rechter wandvak tegenover de schoorsteen draagt de signatuur J. Andriessen inv. et fec. en de datering 1771. Het lijdt geen twijfel dat alle wandschilderingen, behalve de dessus de porte en de trophèen, die een andere hand vertonen, het werk van Andriessen zijn.

Jacob van Ghesel, die, zoals wij zagen, in de aanvang van het jaar 1769 het huis ver-

Geschilderd wandbehangsel met arcadisch landschap door Jurriaan Andriessen

kende Italië en zijn klassieke gebouwen niet uit eigen aanschouwing; of zijn rotsachtige verschieten ontsproten aan zijn phantasie, of zij vonden in werken van verwante aard hun inspiratie. Toch blijft zelfs bij de meest 'gecomponeerde' landschappen het echte natuurgevoel overheersen. Andriessen was een onvermoeid tekenaar naar de natuur. Enkele schetsen verraden zijn fijn observatievermogen en een tekening van 1794 in het Haarlemse Gemeentearchief toont, hoe hij zich, in gezelschap van een kunstbroeder en door een parasol tegen de zon beschermd, in de omgeving van Haarlem installeerde. Naast het gedroomde Arcadië komt dan ook steeds het Hollandse landschap te voorschijn. Terecht is de opmerking gemaakt, dat men Andriessen's verfijnde geest vooral in zijn tekeningen moet zoeken. Maar men onderschatte niet, welke moeilijkheden aan de opgave deze schetsen te transponeren in het grote vlak, verbonden waren. En hoe knap is Andriessen hierbij te werk gegaan. Zijn schilderijen zijn nooit opdringerig. Zij pretenderen niet het werk te zijn van een hemelbestormer, maar zij willen de bezoeker van zijn vertrekken aangenaam stemmen. Zij doen dit op uiterst innemende en steeds spirituele wijze. Zij zijn als de gastheer, die U bij de deur van zulk een zaal tegemoet treedt en met een enkel woord, een enkel handgebaar, voert in een wereld, waar grillige landschappen met hoog opgaand, rijk bebladerd loofhout afwisselt met door zon gekoesterde rotsen, waar soms een kalme echte Hollandse rivier kronkelt en anderzijds weer een ruïne opdoemt, of een priester in een tempeltje zijn offers aan de godin Ceres brengt.

Hoewel Andriessen ook buiten het Amsterdamse zijn opdrachtgevers telde, ligt toch in de hoofdstad en naaste omgeving zijn voornaamste terrein van werkzaamheid. Zijn prachtige reeks schetsen voor zaalschilderingen, die het Rijksprentenkabinet bezit, geven een indruk van de omvang van zijn oeuvre, waarvan slechts een deel de slopingswoede van de laatste halve eeuw overleefd heeft. Van het betrekkelijke weinige, dat Amsterdam van onze meester nog bezit, geeft de Voorlopige Monumentenlijst een opsomming⁴. Door een gril van het lot ontbreekt daar de vermelding van onze zaal, de gaafste van alle bewaarde vertrekken. Met de zaal, afkomstig uit de Doelenstraat te Amsterdam, thans in het Stedelijk Museum aldaar, die weinige jaren later ontstond (1778), vormt onze ruimte een prachtig pendant. Er is reden voor voldoening, dat beide zalen thans voor het publiek toegankelijk zijn en voor vernietiging gevrijwaard.

1) Voor een algemeen overzicht over de behangselschilders, raadplege men Mr. A. Staring's hoofdstuk over de Beeldende Kunst in de 18de eeuw in de door Dr. H. E. van Gelder uitgegeven Kunstgeschiedenis der Nederlanden, 1946, p. 641. 2) De hier volgende gegevens over de geschiedenis van het huis zijn ontleend aan hetgeen Mr. P. van Eeghen hieromtrent bijeenbracht in een door het Kon. Ned. Gen. van Geslacht- en Wapenkunde uitgegeven boekje, samengesteld voor een excursie der leden op 23 April 1938. 3) J. Knoef: Tussen Rococo en Romantiek, 1943, p. 3. 4) Behalve de door het Rijksmuseum verworven zaal, kunnen wij aan de Voorlopige Monumentenlijst nog toevoegen de schilderijen afkomstig uit het huis Nieuwe Keizersgracht 88, die in Nov./Dec. 1916 bij Fred. Muller geveild werden, onder Nos 989, 990 van de catalogus.